

Derleyen
LEVENT CANTEK
Çizgili Hayat Kılavuzu

İletişim Yayınları 816 • Araştırma-İnceleme Dizisi 102
ISBN-13: 978-975-05-0048-0
© 2002 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-2. BASKI 2002-2004, İstanbul
3. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Bağış Erten
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Utku Lomlu
KAPAK RESMİ / İLLÜSTRASYONU Kenan Yarar
UYGULAMA Suat Aysu
DÜZELTİ Foti Benlisoy
BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
LEVENT CANTEK

Çizgili Hayat Kılavuzu

Kahramanlar, Dergiler ve Türler

*Orhan Tolon, Alex Raymond ve Sadi Konuralp'e**

(*) *Çizgili Hayat Kılavuzu* ikinci baskıya girerken, kitaba büyük emeği geçen ve aramızda olmayan arkadaşımızın anısına saygı gereği, ithafı genişletmeyi uygun bulduk. yeni ve eski okuyucularımıza duyurulur.

İçindekiler

Önsöz	13
LEVENT CANTEK	
Türkiye’de Çizgi Roman’ın Umumî Manzarası	15
▪ <i>Çizgi Roman Nedir?</i> / KOSTA CERAN.....	28
▪ <i>Gangster Hikâyeleri Zararlıdır</i> / FREDERIC WERTHAM.....	36

bir

KAĞITTAN CENGAVERLER VE
BEYAZ PERDE SERÜVENLERİ

AHMET GÜRATA	
Çizgi Roman’dan Sinemaya	53
RUKİYE KARADOĞAN	
Tarihî Çizgi Romanların Yeşilçam Serüveni: Kostüme Avantür Filmler	66
HÜSNÜ ÇORUK	
Çizgi Romanımızda Kahramanlık Türü	73
▪ <i>Karaoğlan</i> / LEVENT CANTEK.....	80
▪ <i>Fantastik ve Sado-Erotik Bir Tarihsel Çizgi Roman: Tarkan</i> / KAYA ÖZKARACALAR - LEVENT CANTEK.....	84

ŞENOL BEZCI

- Alaska: Yerini Hakeden Bir Başyapıt** 99
- *Uzun ve Eski Bir Tüfek* / LEVENT CANTEK..... 104

LAMI TİRYAKI

- İmkânsız Olayların ve Gizemli Mekânların Dedektifi** 114
- *Marty Amca* / KORAY LÖKER 118

ZEYNEP AKKUŞ

- A Beautiful Loser: Dylan Dog** 125

HALUK KALAFAT

- Biz Amerika'yı İtalyan Çizgilerden Öğrendik** 135

BAĞIŞ ERTEN - FOTİ BENLİSOY

- İrkçilik ile Melezlik Arasındaki Maskeli Kahraman: Kinowa** 142

ZEYNEP AKKUŞ

- Sergio Bonelli Editore'nin Öyküsü** 147
- *Teks'in Kuralları, Dipnotları ve Tortuları* / AZİZ TUNA C. 150

BATUHAN CANTÜRK

- Değeri Anlaşılamayan Kahraman: Mister No** 155
- *Bir Düş Gezgini: Roberto Diso* / BATUHAN CANTÜRK..... 158

ORHAN BERENT

- Zagor Tenay** 162
- *Zagor'un Türkiye Serüveni* / ORHAN BERENT..... 164

ZEYNEP AKKUŞ

- esseGesse: Onları Çok Sevmek İçin Tanışmayı Beklememiz Gerekmemiştir!** 168
- *esseGesse'ye Methiye* / TALÂT GÜRELİ 172

BAĞIŞ ERTEN - FOTİ BENLİSOY

Gelebilecek Bir Gelecektek Manzaralar: *Nathan Never*..... 182

LEVENT CANTEK

Demir Leblebi..... 188

BAĞIŞ ERTEN - FOTİ BENLİSOY

Git Gidebildiğin Kadar: *Corto Maltese*..... 192

üç

F R A N K O F O N L A R

HÜSNÜ ÇORUK

Fransa-Belçika Çizgi Roman Akımı ve Ülkemizdeki Dergileri Hakkında..... 201

- *Türkiye’de Yayımlanmış Fransa-Belçika Çizgi Romanları ve Yayımlandıkları Dergilerin Listesi* / HÜSNÜ ÇORUK..... 204
- *Red Kit Türkiye’de* / LEVENT CANTEK..... 208

LINDA STARK

Bir Asteriks Güzellemesi: *Veni, Vidi ve de Vici*..... 219

BARIŞ KILIÇBAY

Tenten’in Birkaç Yüzü ya da Bir Çizgi Roman Nasıl Yaratıldı?..... 229

- *Tenten’in Türkiye Serüveni* / LEVENT CANTEK - KAYA ÖZKARACALAR..... 232

LINDA STARK

Enki Bilal: Geçmişi Unutmadan, Geleceğin ve Bugünün Hikâyeleri..... 238

dört

S Ü P E R K A H R A M A N L A R

DAVID WHITE

Örümcek Adam’ın Hikâyesi..... 249

- *Örümcek Adam'ın Türkiye Serüveni* / YUNUS ÇENGEL 255
- *Bir Örümcek Adam Filmi* / LEVENT CANTEK 258
- *Batman* / CAN T. YALÇINKAYA 262
- *Superman* / KARACA SAVAŞ 268

CAN T. YALÇINKAYA

- Grafik Roman** 272
- *Hell Spawn* / ENGIN VRANA 274
- *Maskesiz İntikamcı: Punisher* / CAN T. YALÇINKAYA 280

beş

KORKUNUN KARELERİ

ŞAHİN ARTAN

- What If?** 289

ORHUN YAKIN

- EC Comics** 300

HÜSNÜ ÇORUK

- Türkiye'de Korku Çizgi Roman Dergileri** 317
- *Vampirella* / KAYA ÖZKARACALAR 322

altı

BİZİM MAHALLENİN ÇOCUKLARI

LEVENT CANTEK - KAYA ÖZKARACALAR

- 1001 Roman** 335

HALUK KALAFAT

- Kimmeryalı Conan** 347
- *Conan'ın Kadınları* / HALUK KALAFAT 352

SADİ KONURALP

32 Kısım Tekmili Birden

Flash Gordon'un Çizgi Roman Serüveni 356

- *Alex Raymond'un Diğer Çizgi Roman Kahramanları* / SADİ KONURALP 362

TUĞRUL ÖZKARACALAR

Kızılmaske 368

LAMİ TİRYAKİ

Sihirbazlar Kralı *Mandrake* 373

- *Mandrake* / MEHMET MENGÜ 376

MÜNİR ALATI

**Necdet Şen'in Huzursuz Kahramanı:
Hızlı Gazeteci** 382

- *Öfkeli ve Kırılğan* / LEVENT CANTEK 384

CAN YALÇINKAYA

Ben Tarzan!! 395

BÜLENT TELLAN

**Yolu Susurluk'tan Geçen
Bir Kahraman: Yüzbaşı Volkan** 399

- *Kaptan Venüs* / LAMİ TİRYAKİ 402

KAYA ÖZKARACALAR

Yuki 407

KAYA ÖZKARACALAR

Walt Disney Çizgi Romanları 414

NURŞEN GÜLLÜOĞLU

Çizgi Roman Çocukluğu 418

- *Bir Teks Willer Yayımcısının Kinova'yla Başlayan Kişisel Portresi...* / RAŞİT ÇAVAS 420

yedi

U Z A K T A K I G Ü N E Ş

MUTLU BINARK

Neden Japon Popüler Kültürü? Neden Manga?	429
▪ <i>Manga Tarihinden Notlar</i> / ONUR 'ALPİN' ALPARSLAN	434
▪ <i>Evensel Bir Efsane: Akira</i> / ONUR 'ALPİN' ALPARSLAN	442

sekiz

V E S A İ R E

LINDA STARK

Çizgi Roman'da Çeviri Üstüne ya da "Gitti Güzelim Atmosfer"	455
--	-----

LEVENT CANTEK

Türkiye'de Erotik Çizgi Romanlar	465
Türkçe'de Yayımlanan Çizgi Roman Yazıları Kaynakçası	477
Yazarlar Hakkında	491
Dizin	495

Önsöz

Bu derlemenin öyküsü şöyle başladı: Yazarların büyük bir çoğunluğu, e-mail aracılığıyla çizgi roman tartışan -ve bugün miyadını doldurmuş olan- bir grubun üyeleri-ydi. Çokça gevezelik edip hararetlenince, “boşa kürek sallamamak” için, enerjiyi belirli bir amaca yönlendirmeye karar verdik: Derleme bir kitap yapabilir-dik! Başlangıç için oldukça olumlu ve “hakiki” iyimserlik taşıyan bu karar, zaman içerisinde üretmenin getirdiği külfetler ve emek yoğunlaşmasının zorluğu nedeniyle ite-kaka, yedi aylık bir zamana yayılarak gerçekleşebildi. İlke olarak, “kahramanlar, dergiler ve türler” çerçevesinde ilerleyen bir çalışma planı çıkardık. Düşündüğümüz, Türkiye’de yayımlanan çizgi romanlar üzerinde odaklanan yazılar ortaya koyabilmektir. Temel zorluk, yazarların, başlangıçta grup üyelerinin sosyo-kültürel yapılanmaları, yazma deneyimleri/deneyimsizlikleri ve çizgi romana yaklaşımlarının birbirinden oldukça farklı oluşuydu. Koleksiyoncular, akademisyenler, “fan”lar, çizerler ve “meraklılar”dan oluşan grubun, özellikle çizgi roman ile ilişkili düşüncelerinde tezatlar olabiliyordu. Her ne kadar, derlemedeki her yazar bu gruba dahil olmamış olsa da, bahsettiğim farklılığın bir biçimde bu derlemeye de yansımamı kabul etmeliyim. Çalışmanın en önemli dezavantajı bu çeşitlilik olabilirdi. Hoş, biz bu çeşitliliği baştan kabullenmiş, bir tür zenginlik oluşturabileceğini dahi düşünmüştük. Nitekim hemen her yazı, kolektif katkılarla oluşturuldu. Önemli bir yardımlaşma gerçekleştirildi.

Çizgi romanı “aşkınlıştırmadan”, “nostalji nesnesi” yapmadan enformatik ve mesafeli yazılar yazmayı tasarladık. Gelen yazıların önemlice bir kısmı “çocukluklarını kovalayan”, geçmişe özlem duyan özellikler içeriyordu. Bunu dönemin tipik bir özelliği, çizgi romanın “gerilemesi”, anti-modernist ve roman-

tik bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkün. Derlemeye nostalji temelli iki yazı koyduk. “Kaçamaklar” yok değil... Ama genel olarak, nostalji hissiyatı içeren yazıları revize ettik, enformatik özelliklerini öne çıkardık. İstisna örnekler olsa da, zaman aralığı olarak anlatılan çizgi romanlar ve dergiler son otuz-kırk yılın ürünleri oldu. Gazete bantları ve mizah dergilerindeki çizgi romanlar için bir çalışma yapmış olmamıza rağmen, gerek derlemenin “tombullaşmaması”, gerekse ilerde yapılacak yeni bir çalışmaya vesile olması için, bu derlemeye -son anda- dahil etmemeye karar verdik. Türkiye’de (bir biçimde dahi mutlaka örnekleri) yayımlanan çizgi romanlara odaklanmaya karar vermemize rağmen, Japon çizgi romanlarına-manga yazılarına iltimas geçtik. Yabancı dildeki kaynaklardan faydalanmakla birlikte çeviri kullanmama yönünde de bir karar almıştık. Derlemede bunun da bir istisnası var. Ancak önemli bir farkla: David White, yazısını tamamen bu kitabı düşünerek özgün bir makale olarak yazdı.

Yazılarda ortak bir dil ve yaklaşım birliğini mümkün olduğunca sağlamaya çalıştık. Çizgi romanı, çizgi roman, çizgiroman ya da resimli roman olarak -ya da hepsini birarada- kullananlar oldu. Genel ve yaygın olan sözlük karşılığını kullanmayı tercih ettik. Çizgi roman kahramanlarını tanımlarken “tip” ya da “karakter” diyenler oldu. Edebiyat eleştirisinin tarihinde epey eski olan bir tartışmayı bilmemize rağmen, söz konusu ayırımı özellikle hesaba katmadan yazarların tercihlerine müdahalede bulunmadık. Çizgi romandan sekizinci ya da dokuzuncu sanat olarak bahsedenler oldu, bunu da yazar tercihi olarak aynen bıraktık.

Çalışmamızı, biri yerli diğeri yabancı iki çizere adamaya karar verdik. Orhan Tolon, el yordamıyla bir şeyler üretmeye çalışan, arzulu ve sebatkâr çizelerimizi temsilen seçilmiş bir simge. İkinci isim olan Alex Raymond, çizgi roman tarihinin sayılı dehalarından. Sadece Türkiye’de değil, dünyanın her ülkesinde onun çizgilerini hayranlıkla taklit ederek çizgi romana girmiş binlerce çiziler var. Raymond’u, Türkiye’ye çizgi romanı getiren ve yaşatan isimler arasından bir simge olarak seçtik. Çabucak okunup tüketilen tek bir çizgi roman sayfası için verilen emeğin, özverinin, hayattan koparak çalışmak zorunda kalmanın ne olduğunu tahmin ederek -bilerek değil- istedik bu ithafi.

Türkiye’de bu türden kalabalık bir yazar kadrosuyla yapılan çalışmalar, genellikle, akademisyenler tarafından oluşturulur. Bu derlemenin özelliği ise önemlice bir kısmı akademi dışından - ve ilk yazısı yayımlanacak amatör yazarlardan oluşan bir grup insanın çabasıyla oluşması. Kapağından içeriğine varıncaya kadar otuzu aşkın insanın ortak emeğinin ürünü olması. Kütüphanelerde yer verilmeyen, küçümsenen bir anlatıya-sanata bir gönül borcu. İçinde, hayattan çalınmış anlarımız var!

LEVENT CANTEK
Haziran 2001-Şubat 2002
Balgat, Ankara

Türkiye’de Çizgi Romanın Umumî Manzarası

LEVENT CANTEK

Türkiye’de çizgi romanın genel gelişim seyrinin izlenebileceği iki ana mecraya gösterilebilir. Kendi içlerinde ayrıca tasnif edilebilecek olmasına karşın, bu mecralar dergi ve gazetelerdir. Yüzyıl başlarından otuzlu yıllara kadar çizgi romanlar mizah ve çocuk dergilerinde, sınırlı olarak, özellikle bant biçiminde görülür. Bu sınırlılık öncelikle çizgi romanın global ölçekli gelişimiyle ilgilidir. Amerika dışında yaygınlaşabilmiş değildir. Ayrıca, yeni Cumhuriyetin kurucu entelektüel kadrosu, ulus-devletin gereklerine uygun olarak dışarıdan gelecek her türlü ürüne karşı kültürel kapitalizm eleştirisi yapmaktadır. Tüm bunlara yerli çizerlerin sayıca az, çizgi biçemlerinin henüz olgunlaşmamış olması da eklenmelidir. Yereli ve aktüel yakalayabilecek esprili bir çizgi kişiliği olan çizerin çizgi roman ya da bant karikatürü popülerleştirmesi mümkün olmasına karşın, bu donanımına sahip biri yoktur. Dönemin usta çizerlerinden Rıfki, yurt dışına kaçmak zorunda kalmış, Üstad Cem’in çizgiyle ilgili herhangi bir iş yapması yasaklanmıştır. Böylelikle yirmili yıllara devredilen çizgi birikimi ortadan kalkmış, Cem ve Rıfki’ya göre henüz olgunlaşmamış bir çizgici kuşağı kalmıştır. Gazetelerde çizgicilere ayrılmış bir bölüm geleneği yoktur. Bir fıkranın “resimlendirilmesi” mantığı çerçevesinde karikatürler görülse de, baş sayfada aktüel olaylar ve iç politikaya odaklanan çalışmalarıyla karikatürcü kullanılması başlamış değildir.

Çizgi roman ve bantların gazete ve dergilere sirayetini, bir yoğunlaşma başlangıcı olarak otuzlu yıllarla hatırlamak doğru olacaktır. Bu dönemlerde, özellikle Amerika’da çizgi roman belli bir olgunluğa erişmiş, ajanslar aracılığıyla başta Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerine ihraç edilmeye başlamıştır. Uluslararası ün kazanan çoğu Avrupalı çizerin biyografilerine bakılır-

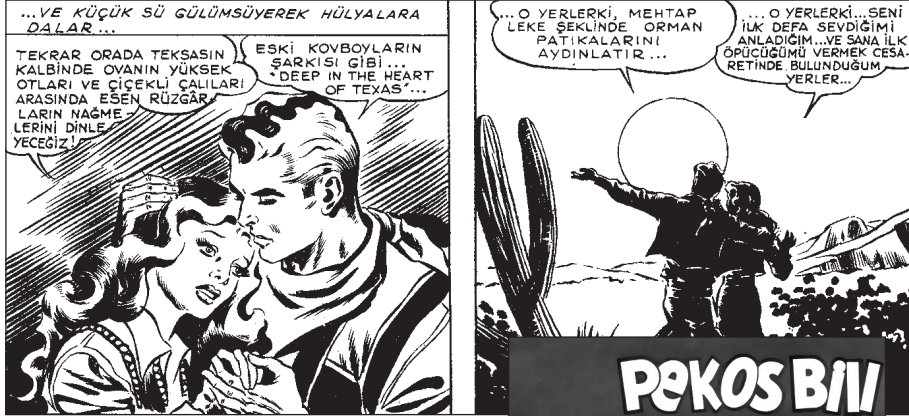
Sururi tarafından çizilmiş bir Cemal Nadir karikatürü.

sa, hemen hepsini çocuk yaşta etkileyen çizgi romanların aynı yıllarda yayımlandığı görülebilir.

Çizgi romanın yaygınlaşması, Amerikanlaşmayla paraleldir. Çizgi romanların dahil olduğu her ülkenin kendine özgü tepkilerle bu Amerikanlaşmaya direndiğini söylemek mümkün. Otuzlu yılların bütün otoriter rejimleri -Türkiye dahil- Amerikan çizgi romanlarını yerelleştirmek, ehliyeştirmek anlamında müdahalelerde bulunmuşlardır. Öykülerde geçen isimlerin yerileştirilmesi, milliyetçi düsturlarla konularına yapılan “ayarlamalar” ve hattâ kimi sarışın kahramanların esmerleştirilmesi gibi çizgiye dair düzenlemeler yapılmıştır.

Elbette ki bu müdahaleler, dönemin sosyo-politik endişelerinden kaynaklanmaktadır. Propaganda ve psikolojik savaş düşüncesi, siyasal nutuklarla kitlelerin manipüle edil-

mesi, üstüne üstlük basının kullanım biçimine yönelik karamsarlık, “kontrollü ve mutlak denetimci” otoriteyi meşrulaştırmaktadır. Dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik depresyon ve kitlelere yönelik güvensizlik, sistemi muhafaza etme düşüncesini pekiştirmektedir de. Türkiye’deki durum ise ulus-devletin bekasına yönelik tehdit tahayyülü ile katlanmaktadır. Yeni rejim, redd-i mirasa dayandığı için, hem düne yönelik her türlü düşünce ve algılamadan duyduğu rahatsızlığı dillendirmekte, hem de bugünü savunmacı reflekslerle yarın için hazırlamaktadır. Bu çerçevede özellikle çocuk dergileriyle gelen Amerikan çizgi romanları yerli isimlerle, özgün olmayan milliyetçi vurgularla bezeli metinlerle sunuldu. Gazetelerde ise geniş ölçekli yer alabildikleri söylenemez. Haftanın belli günlerinde görülen çocuk sayfalarında sinema aracılığıyla ülkede tanınan Walt Disney kahramanlarının tek-tük öyküleri yayımlanmaktadır. Yayımlanan çizgi romanların “roman” ya da “sinema romanı” gibi isimlerle tanımlanması ilginçtir. Bunu birkaç nedene bağlayabilmek mümkün. Her şeyden önce yeni karşılaşılan ve nasıl tanımlanacağı belli olmayan bir anlatım türüdür bu. Amerikalıların deyişiyle “comics” yerine roman denilmesi, Cumhuriyet kurucu entelektüel kadrolarının kültür adamlarından oluşması, roman vurgusuyla bir meşruiyet arayışında olduğunu göstermektedir. Roman, saygınlığı herkesçe kabul görmüş bir edebiyat türüdür sonuçta. Çizgi romanın romanesk özellikler taşımasının bu tercihi kolaylaştırdığını da söylemeliyiz. Sinema romanı ise çizgi ro-

manın sinemada görülen anlatım teknikleriyle koşut olan özelliklerinden dolayı tercih edildiği düşünülebilir. Renk kullanımı, anlatının sahnelere bölünmesi, bakış açısı değiştirerek kurguyu güçlendirme, uzun alan kadrajı, yavaş yaklaşan görüntü veya arka plandaki - iç derinlikteki ışık oyunları sinema kadar çizgi romanın da kullandığı anlatım teknikleridir. Öte yandan, sinemanın taşıdığı popüleriteden faydalanma arzusu da hesap edilmelidir. “Baytekin”, “Bayçetin” ya da “Tarzan” gibi çizgi romanların sinemalarda seriyal biçiminde “32 kısım tekmlili birden” gösteriliyor olması da bu isimlendirmeyi muhtemelen etkilemiştir.

Aslında çizgiyle ilgili -karikatür dışında- kabul görmüş, kamusallaşmış bir kavramsallaştırmadan söz edebilmek mümkün değildir. Sinemalarda gösterim öncesi sunulan çizgi filmlere canlı resimler, karikatür filmleri dendiği olmakta ya da bant karikatürleri anlatabilmek için ayrıca açıklamalar yapılmaktadır: “Hane hane sıra resimler halinde karikatüre geçirme” (Sevük, 1947).

Türkiye’ye girişinde çizgi romana verilen bu isimler üzerinde durmamın nedeni, ona yönelik tepkilerle savunmacı eğilimlerin sonraki dönemlere sirayet eden hattını belirleyebilmek. Bu nedenle çizgi romanların hangi yayın mecralarından yaygınlaştığı önemlidir. Amerika’da gazeteler aracılığıyla popülerlik kazanan çizgi romanlar, çocuklara yönelik olarak tasarlanmış değillerdir. Tefrika edilen öyküler, egzotik bölgeler ve/veya karakterler, biteviye bir hareketlilik ve az çok bir mizahla sunulmaktadır. Amerika’da otuzlu yılların popüler kültürü gündelik hayattan ve sıkıntılardan kurtulabilme imkânı veren “kaçış edebiyata-